

ο

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ.

ΤΟΜΟΣ ΙΖ΄.

1882-83.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,

1886.

Ἔδρα τοῦ Συλλόγου·

Πέραν, Ὀδὸς Τοπτσιλάρ, ἀριθ. 18.

Πράκτορες διὰ τὸ ἐξωτερικόν·
Lorentz und Keil, Librairie internationale
Πέραν, Μεγάλη Ὀδὸς, ἀριθ. 457.

ΤΥΠΟΣ Σ. Ι. ΒΟΥΤΥΡΑ.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

Ίδρυσι (1861).....	Σελ. γ' — δ'
Τακτικά μέλη.....	» ε' — ιθ'
Ἐπίτιμα μέλη.....	» ιε' — ιη'
Ἀντεπιστάλλοντα μέλη.....	» ιθ' — κβ'
Μεγάλοι ἑυεργάται.....	» κγ'
ἑυεργάται.....	» »
Μεγάλοι δωρηταί.....	» »
Δωρηταί.....	» »
Πρόεδροι τοῦ Συλλόγου.....	» »
Κοσμήτορες (1882-83).....	» »

ΜΕΛΗ ΤΩΝ ΔΙΑΡΚΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ (1882-83).

Α'. Φιλολογικῆς.....	Σελ. κδ'.
Β'. Ἐκπαιδευτικῆς.....	» »
Γ'. Ἀρχαιολογικῆς.....	» »
Δ'. Συντακτικῆς.....	» »
Ε'. Ἐπιστημονικῆς.....	» »
Σ'. Οἰκονομικῆς.....	» »

ΕΠΙΜΕΛΗΤΑΙ

— Ἐπιμελητῆς τῆς ὀργανοθήκης.....	» »
— Ἐπιμελητῆς τῶν ἀρχαιολογικῶν συλλογῶν.....	» »

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Κ. ΣΑΛΘΟΠΟΥΛΟΥ..... Τὰ Ἠθικὰ Νικομάχεια τοῦ Ἀριστοτέλους.....	Σελ. 1—36
Γ. ΚΑΡΟΛΙΑΔΟΥ..... Περὶ τῆς τῶν νεωτέρων καὶ ἰδίᾳ τῆς Σοπεναυέρου ἀπαισιοδοξίας.....	» 37—49
Α. ΠΑΠΑΔΟΠ. ΚΕΡΑΜΕΩΣ. Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας.....	» 50—93
Κ. ΜΑΚΡΗ..... Περὶ τοῦ μεταξοσκώληκος καὶ τῶν ἀσθενειῶν αὐτοῦ.....	» 94—116

Γ'. ΠΡΟΣΛΑΛΙΑΙ

Κ. ΚΑΛΛΙΑΔΟΥ. . . . . Προσλαλικά ἐναρκτήριος τῆς προεδρείας αὐτοῦ. . . . Σελ. 145—146

Δ'. ΕΚΘΕΣΕΙΣ

ΒΙΒΛΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ.	Ἐκθέσις περὶ τοῦ πονήματος τοῦ κ. Σ. Μανασσίδου Μουσικῆς Παιδαγωγικῆς.	Σελ. 161—163
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚ. ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ.	Περὶ τοῦ ἀλφαβηταρίου τοῦ κ. Κ. Μαρουδῆ.	» 166—173
»	» Περὶ τοῦ Ἀναγνωσματορίου τοῦ κ. Μηνᾶ Χαμουδοπούλου.	» 179—183
»	» Περὶ τῶν ἐτησίων αὐτῆς ἐργασιῶν.	» 190—191
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ.	Περὶ τῶν ἐτησίων αὐτῆς ἐργασιῶν.	» 191—192
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚ. ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ.	᾽Ως ἡ ἄνω.	» 193—196
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚ. ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ.	᾽Ως ἡ ἄνω.	» 196—198
ΣΥΣΤΑΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ.	᾽Ως ἡ ἄνω.	» 198—199
ΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ.	Περὶ τῆς τοῦ ταμείου καταστάσεως.	» 200
ΤΑΜΙΟΥ.	Περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ταμείου.	» 200 - 201

Ε'. ΠΡΟΣΦΟΡΑΙ ΧΡΗΜΑΤΩΝ

Θ. Α. Μαυρογορδάτου.	Σελ. 185
Ἐκπαιδευτικῆς καὶ Φιλανθρωπικῆς Ἀδελφότητος ἐνταῦθα.	» 201
Εὐσταθίου Εὐγενίδου.	» »

Ϛ'. ΓΕΝΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Περὶ τῶν σχέσεων τῶν ἐπιτροπῶν πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὸν Σύλλογον.	» 175—177
Περὶ τῆς Μαυρογορδατείου Βιβλιοθήκης.	» 187—188

Ζ'. ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΕΙΟΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τὰ κατ' αὐτήν. . . . . Σελ. 185—188

Θ'. ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΕΟΡΤΗ

Κ. ΚΑΛΛΙΑΔΟΥ Ἀλόγος προεδρικός ἡ γενικὴ ἐκθέσις τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ ἔτος 1882-83 . . . . . Σελ. 203

Η'. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

τῶν κατὰ τὸ ἔτος 1882-83 προσενεχθέντων βιβλίων πρὸ Συλλόγου.	Σελ. 214
ΠΙΝΑΞ τῶν περιεχομένων.	» 223

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΑΠΟ ΜΑΪΟΥ 1882 ΜΕΧΡΙ ΜΑΪΟΥ 1883.—ΤΟΜΟΣ ΙΖ'.

ΤΑ

ΗΘΙΚΑ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΑ

ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ.

Ἀνεγνώσθη ἐν ταῖς ΧΝΔ', ΧΞΔ', ΧΟΗ', ΧΠ', ΧΙΠ', ΧΠΖ', ΧΨΒ' συνεδριάσεσιν.

Ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις τῆς ἐπὶ τοσοῦτον ἀναπτύξεως τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ὧν αἱ πρόοδοι καὶ τῆς ποιητικῆς σχεδὸν φαντασίας τὴν πτῆσιν ὑπερβάλλουσαι καταπλήττουσιν ἡμᾶς δικαίως, πραγματεῖα τις καὶ μελέτη περὶ ἠθικῆς ἴσως ἰωλὸν τι καὶ κενὸν ἤθελε φανῆ.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ὑπὲρ τὸν ὁρώμενον καὶ φαινόμενον τοῦτον κόσμον, περὶ τὸν μηχανισμὸν τοῦ οὐοίου ἐνασχολοῦνται αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι, κεῖται ὁ ἠθικὸς κόσμος, ὁ κόσμος τοῦ λόγου, ὃν οὐδεμία θετικὴ λεγομένη ἐπιστῆμη ἢ ἀρνηθῆ λογικῶς δύναται, ὡς στηριζόμενον εἰς τὴν ἰσωτάτην τῆς συνειδήσεως πείραν, τὸ ἀναμφιλεκτον ἐκάστου συναίσθημα, τὸ θετικώτατον πάντων ὄσων γνωρίζομεν καὶ ἀντιλαμβανόμεθα, ἀνάγκη πολλὰκις καὶ περὶ αὐτοῦ νὰ γίνηται λόγος. Διότι ἀνευ τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς, ἥ τις πηγάζει ἀπὸ τοῦ ἰσωτάτου τούτου κόσμου, οὔτε ὁ καθ' ἕκαστον ἄνθρωπος οὔτε ἡ κοινωνία ἐν συνόλῳ ὑγιῶς ἔχει, ἀλλ' οὔδὲ πολιτεία καὶ κράτος νὰ παγιωθῆ καὶ προαχθῆ δύναται.

Διὰ ταῦτα πᾶσα περὶ τὴν ἠθικὴν μελέτη καὶ θεωρία πάντας, νομίζομεν, ἐνδιαφέρει τοὺς εὖ φρονούντας, ὅσον καὶ πᾶσα ἀλήθεια καὶ πᾶν κάλλος αἰώνιον, εἰ καὶ ἡ πράξις αὐτῆς εἶνε τὸ τέλος.

Τί εἶνε ἀληθῶς ἡ ζωὴ ὅλη τοῦ ἀνθρώπου (ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΖ').

ἀνευ τῆς ἀρετῆς; Τί εἶνε ἡ ἐπιστῆμη καὶ αἱ γνώσεις αἱ οἰαδιῆποτε; Αὕτη εἶνε τὸ ὑπέρτατον τῆς ἀνθρωπότητος ἀγλάισμα, τὸ φῶς καὶ ἡ θερμότης τοῦ ἰσωτάτου αὐτῆς κόσμου, τὸ κέντρον τῆς παγκοσμίου ἱστορίας.

Ὅθεν καλὸν ἐνομίσαμεν ἀνάγνωσμα ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ περιβόλῳ τὴν περιληψὶν τῆς πλήρους καὶ ἀκριβεστάτης θεωρίας τοῦ Ἀριστοτέλους περὶ ἠθικῆς, καλουμένης ἠθικὰ Νικομάχεια, ὧν κατὰ βιβλία καὶ κεφάλαια ἐκτιθέμενοι τὴν ἐννοιαν καθ' ἣν οὗτος ἀκολουθεῖ μέθοδον, θὰ ζητήσωμεν ἐπὶ τέλους νὰ εὐρωμεν ποῦ κυρίως στηρίζει τὸ ἄκρον ἀγαθὸν καὶ τὴν ἀρετὴν, ὅπερ καὶ θὰ εἶνε τῆς ὅλης μελέτης ἡμῶν τὸ συμπέρασμα.

Ἡ ὅλη αὕτη τοῦ Ἀριστοτέλους περὶ ἠθικῆς πραγματεία, τὰ ἠθικὰ Νικομάχεια, διηρημένη εἰς δέκα βιβλία, ἀνάγεται εἰς τὴν τάξιν τῶν πρακτικῶν συγγραμμάτων τοῦ μεγάλου τούτου φιλοσόφου, ἧτις περιλαμβάνει τὰ ἠθικά, τὰ οἰκονομικά καὶ τὰ πολιτικά.

Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ περιφανοῦς Ἀγγλοῦ Δονατσῶνος, τοῦ συνεχίσαντος τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας τοσοῦτον εὐδοκίμως, οὐδὲν τῶν τοῦ Ἀριστοτέλους συγγραμμάτων διατηρεῖ τὴν ἑαυτοῦ ἀξίαν μᾶλλον ἀκεραίαν τῶν ἠθικῶν Νικομαχείων, καὶ ἰδίως ἐὰν ἐξετασθῶσι

παραλλήλως πρὸς τὰ πολιτικά. Καὶ ἀληθῶς ὁ κλάδος οὗτος τῆς φιλοσοφίας, προσεπιλέγει, ὡπισθοδρόμησε μᾶλλον ἢ προήχθη. Συστηματικῶς δὲ ἐξεταζόμενα τὰ ἠθικά τοῦ Ἀριστοτέλους δύνανται νὰ παραβληθῶσι πρὸς πάντα τὰ νεώτερα περὶ τοῦ θέματος τούτου συγγράμματα.

Τὰ ἠθικά ταῦτα τοῦ Ἀριστοτέλους δυνατόν νὰ διαιρεθῶσι κατ' αὐτὸν εἰς τρία μέρη κατὰ τὰς ἐν αὐτοῖς κρατούσας ιδέας. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον μέρος περιλαμβάνον τὰ δύο πρῶτα βιβλία καὶ πέντε κεφάλαια τοῦ τρίτου πραγματεύεται περὶ τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ, ἢ τοῦ τῆς εὐδαιμονίας καὶ τῆς ἀρετῆς. Τὸ δεύτερον ἐν τοῖς ἐφεξῆς τρισὶ βιβλίοις δ', ε', ζ' καὶ τῷ ὑπολοίπῳ τοῦ γ' διερευνᾷ τὰς διαφόρους ἀρετάς. Τὸ τρίτον μέρος (ζ', η', θ', ι') πραγματεύεται τὴν ἐξωτερικὴν τῆς ἀρετῆς ἐφαρμογήν, τοῦτέστι τὴν ἐγκράτειαν, τὴν φιλίαν καὶ τὴν ἡδονήν. Μετὰ δὲ τὴν ἔρευναν τούτων ἐπανέρχεται ὁ φιλόσοφος εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ πρῶτου βιβλίου, εἰς τὸ περὶ εὐδαιμονίας, ἐν ᾧ μετὰ ἀνακεφαλαίωσιν πάντων τῶν περὶ τοῦ θέματος τούτου εἰρημένων ποιεῖται τὴν εἰς τὰ πολιτικά, τὴν περὶ πολιτείας πραγματείαν αὐτοῦ, μετάβασιν.

Αὕτη ἡ γενικὴ τοῦ συγγράμματος τούτου ἀποψις. Ἐξ ὑπαρχῆς δὲ ὁ φιλόσοφος ὡς πανταχοῦ κατὰ τὴν αὐτοῦ ἐμπειρικὴν μέθοδον ἀπὸ τοῦ συνθέτου καὶ συγκεκριμένου ὁρμώμενος προβαίνει ἀναλυτικῶς μετ' ἐπιμόνου ἀκριβείας εἰς τε τὴν περὶ ἀρετῆς καὶ ἄκρου ἀγαθοῦ θεωρίαν ἐν γένει, καὶ εἰς τὴν ἐκάστης ἀρετῆς ἰδίαν. Ταύτην ὡς οἷόν τε σαφῶς θὰ συνοψίσωμεν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα, ὡς ἐξῆς.

Ἐπειδὴ, λέγει, πᾶσα τέχνη καὶ πᾶσα ἐπιστήμη καὶ πράξις ἀγαθόν τι ἐπιδιώκει, οἷον ἡ ἰατρικὴ τὴν υἰεῖαν, ἡ γυμναστικὴ τὴν εὐρωστίαν, ἡ ναυπηγικὴ τὸ πλοῖον, ἡ οἰκονομικὴ τὸν πλοῦτον, καὶ τὰ λοιπὰ ὁμοίως, ἔπεται ὅτι πολλὰ καὶ διάφορα εἶνε τὰ ἐπιδιωκόμενα ἀγαθὰ, ὡς εἶνε πολλαὶ καὶ διάφοροι αἱ τέχναι καὶ αἱ πράξεις, αἱ ταῦτα σκοποῦσαι.

Ἐπιθυμημένου λοιπὸν ὅτι ὑπάρχει τις ἀνώτατος σκοπός, δι' ὃν πάντα τὰ ἄλλα εἶνε μέσα, ἐπιθυμητὰ οὐχὶ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ, ἀλλ' ἀπλῶς πρὸς ἐπίτευξιν ἀναγκαῖα τοῦ ὑπερτάτου ἐκείνου σκοποῦ, συνάγεται ὅτι ὁ ἀνώτατος οὗτος σκοπός εἶνε τὸ ἄκρον ἀγαθόν, ὑπερ ἐν τῷ βίῳ ἐπιδιωκόμενον καὶ ποθοῦμεν τὸ ἄκρον δὲ τοῦτο ἀγαθὸν δεόν νὰ ὑποτεθῆ ἐφικτὸν ἐνταῦθα, ἐν

τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἵνα μὴ χωρῆ ἡ ἔφεσις τοῦ ἀγαθοῦ ἐπ' ἀπειρον καὶ ἐπομένως ἐπὶ τὸ ἀνεφικτὸν.

Φρονεῖ δὲ ὅτι ἡ γνώσις τοῦ ἄκρου τούτου ἀγαθοῦ μεγάλην ἔχει ῥοπὴν ἐπὶ τὸν βίον, ὡς ὁ σκοπός τῷ τοξότη, ἵνα γινώσκῃ βεβαίως ποῦ νὰ σκοπεύσῃ καὶ ἐλπίσῃ μᾶλλον ἐπιτυχίαν.

Ἐρωτᾷ εἴτα τίνος τέχνης ἢ τίνος ἐπιστήμης ὁ σκοπός περιλαμβάνει πάντα καὶ εἶνε πάντων ἀνώτατος καὶ διὰ τοῦτο τέλειος καὶ ἐντεῦθεν ἄκρον ἀγαθόν. Εὐρίσκει δὲ ὡς τοιοῦτον τὸν σκοπὸν τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς πολιτείας· διότι αὕτη τυγχάνει οὕσα πασῶν ὑπερτάτη· ὑπὸ ταύτην ὑπάγονται πᾶσαι καὶ ἐπιστήμαι καὶ τέχναι καὶ πράξεις· οἷον ἡ οἰκονομικὴ, ἡ στρατηγικὴ, ἡ ῥητορικὴ, ἡ νομοθετικὴ καὶ εἰ τις ἄλλη. Ὡστε ὁ τῆς πολιτικῆς σκοπός περιέχει καὶ τοὺς τῶν ἄλλων καὶ δὴ ὑπερέχει αὐτῶν, ὡσπερ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ περιλαμβάνει τάσας ἄλλας τέχνας καὶ δυνάμεις πρὸς παράστασιν τοῦ ἰδεώδους αὐτῆς.

Τεθέντος λοιπὸν τοῦ τῆς πολιτικῆς σκοποῦ ὡς τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ, ὅπερ, εἰ καὶ τυγχάνει ὄν τὸ αὐτὸ καὶ πρὸς τὸν ἕνα καὶ πρὸς τὴν πόλιν καὶ τὸ ἔθνος, τοὺς πολλοὺς, τελειότερον ὅμως εἶνε καὶ κάλλιον καὶ θεϊότερον, ἐὰν ἀναφέρηται τῇ πόλει καὶ τῷ ἔθνει, καθόσον τὸ ἀγαθὸν τῶν πολλῶν κείται ἀνώτερον τοῦ ἐνός, ζητεῖται τί ἡ πολιτικὴ ἐπιστήμη ἐπιδιώκει καὶ τί ἄρα εἶνε τὸ ἀκρότατον πάντων τῶν πρακτῶν ἀγαθῶν.

Κατὰ τὴν ὁμολογίαν τῶν πλειστών, λέγει, ἡ εὐδαιμονία εἶνε τὸ ἀγαθὸν τοῦτο τὸ ἐπιδιωκόμενον· καὶ ὅτι τὸ εὖ ζῆν καὶ τὸ εὖ πράττειν εἶνε ἴσον τῷ εὐδαιμονεῖν.

Ἀλλὰ συμφωνοῦντες, λέγει, οἱ πολλοὶ εἰς τὸ ὄνομα διαφωνοῦσι περὶ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τούτου· διότι ἄλλοι μὲν εὐδαιμονίαν ὑπολαμβάνουσι τὴν ἡδονήν, ἢ τὸν πλοῦτον ἢ τὴν δύξιν, ἄλλοι δὲ ἄλλο τι· πολλάκις δὲ καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος ἄλλοτε ἄλλο νοσήσας μὲν εὐδαιμονίαν νομίζει τὴν υἰεῖαν, πενόμενος δὲ τὸν πλοῦτον, ἀμαθῆς δὲ ὢν ζηλεύει τοὺς λογίους. Παρὰ τούτους ἔτι νομίζουσιν ὅτι ἐκτὸς τῶν πολλῶν τούτων ἀγαθῶν ὑπάρχει ἄλλο τι καθ' ἑαυτὸ ἀγαθόν, δι' ὃ καὶ ταῦτα πάντα τὰ ἄλλα εἶνε ἀγαθὰ. Ἐνταῦθα δὲ παρατηρεῖ ὁ φιλόσοφος ὅτι ὅπως κρίνῃ τις ὀρθῶς περὶ καλῶν καὶ δικαίων καὶ ἐν γένει περὶ τῶν πολιτικῶν, δεόν νὰ εἶνε καλῶς παιδαγωγημένος, νὰ συνειθίσῃ δηλονότι ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἀνατροφῆς εἰς τὰ καλά· διότι ἄλλως οὔτε νὰ νοήσῃ οὔτε νὰ

προσικειωθῆ τὰ καλὰ καὶ δίκαια εἶνε δυνατόν. Ἐἴτα ἐπανερχόμενος εἰς τὸ περὶ εὐδαιμονίας ἐκτίθησι πῶς τριχῶς διαιροῦνται οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ τούτου. Πρῶτον οἱ πολλοὶ ἀγαπῶσι τὸν ἀπολαυστικὸν βίον· οὗτοι δὲ παντελῶς ἀνδραποδῶδεις φαίνονται προαιρούμενοι τὸν βίον τῶν βοσκημάτων, ἐπειδὴ τὴν ἡδονὴν τὴν ὕλικὴν θεωροῦσιν ὡς ἄκρον ἀγαθόν. Δεύτερον οἱ ὀλιγώτεροι καὶ δὴ μεμρφωμένοι πως καὶ πρακτικοὶ περὶ τὸν πολιτικὸν βίον θεωροῦσι τὴν τιμὴν καὶ τὴν δόξαν ἄκρον ἀγαθόν· ἀλλ' ἐπικρίνει καὶ τούτους, λέγων ὅτι καὶ τὸ νομιζόμενον ἀγαθὸν τοῦτο παρ' αὐτοῖς φαίνεται ἐπιπόλαιον· διότι ἀνήκει μᾶλλον εἰς τοὺς τιμῶντας, ὡς καὶ ἐξαρτᾶται ἀπ' αὐτῶν, ἐνῶ ἡ εὐδαιμονία ὑποτίθεται οἰκειόν τι καὶ ἀναφαίρετον ἀγαθόν. Πλὴν τούτου παρατήρει ὅτι φαίνονται τούτων τινὲς ἐπιδιώκοντες τὰς τιμὰς, ἵνα πιστευθῶσιν ὅτι εἶνε ἀγαθοὶ καὶ ἐνάρετοι, διό καὶ ζητοῦσι νὰ τιμῶνται ὑπὸ τῶν φρονίμων καὶ τῶν ἐντίμων καὶ ἐπὶ ἀρετῇ· ὥστε καὶ κατ' αὐτούς τούτους ἡ ἀρετὴ εἶνε ἀνωτέρα, ἐπειδὴ εὐδαιμονίαν νομίζουσι τὸ τιμᾶσθαι ὡς ἐνάρετοι· οὕτω δὲ ἐξωθεν ζητῶντες τὸ ἀγαθὸν φαίνεται ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν καὶ ἀπρακτῶν τις νὰ ἔχη τὴν ἀρετὴν ἢ καὶ κακοπαθῶν, ὅπερ ἄτοπον. Τρίτον ὅτι πάνυ ὀλιγοὶ εὐδαίμονα βίον νομίζουσι τὸν θεωρητικόν· ἀλλὰ τὴν ἐξέλεγχιν τούτου παραλείπει ἐπὶ τοῦ παρόντος, ὑποσχόμενος νὰ ἐπανέλθῃ, ὅπερ καὶ πράττει ἐν τῷ τελευταίῳ βιβλίῳ.

Διελθὼν τοὺς τρεῖς ἐν ἀνθρώποις βίους, τὸν ἀπολαυστικόν, τὸν πολιτικόν καὶ τὸν θεωρητικόν, ἀποδοκιμάζει καὶ τὸν χρηματιστικὸν βίον διὰ βραχέων· διότι ὁ πλοῦτος δὲν εἶνε, λέγει, τὸ ζητούμενον ἀγαθόν, ἡ εὐδαιμονία, καθόσον ὁ πλοῦτος εἶνε τι χρήσιμον καὶ χάριν ἄλλου καὶ οὐχὶ αὐτὸ τὸ ἀγαθόν. Ἀλλὰ καὶ τὸ καθόλου ἀγαθόν καὶ τὴν ιδέαν αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν τοῦ ἀγαθοῦ, ὡς ὁ Πλάτων, οὗτος δὲν παραδέχεται· διότι, λέγει, καὶ ἂν ὑπάρχη ἐν τι ἀγαθόν, κοινῶς κατὰ πάντων κατηγορούμενον, ἢ ἂν ὑπάρχη χωριστόν τι ἀγαθὸν αὐτὸ καθ' αὐτό, τὸ ἰδανικὸν ἀγαθόν, ἡ ιδέα, δὲν θὰ εἶνε κατορθωτὸν οὐδ' ἀποκτητὸν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου· ἐνῶ ζητεῖται τοιοῦτόν τι, ὅπερ ὁ ἄνθρωπος νὰ δύνηται καὶ νὰ πράξῃ καὶ ν' ἀποκτήσῃ.

Οὕτως ἐπανερχόμενος εἰς τὸ ζήτημα τί ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία καὶ τὸ ἄκρον ἀγαθόν, παρατήρει ὅτι· ἐπειδὴ τὰ διάφορα ἀγαθὰ εἶνε τὰ μὲν κατώτερα, τὰ δὲ ἀνώτερα καὶ ὅτι τὰ μὲν εἶνε μέσα, ὡς ὁ πλοῦτος, οἱ αὐλοί, ὡς ὄργανα δι' ἀνώτερον σκοπὸν, τὰ δὲ σκοπός, συμπεραί-

νει ὅτι πάντα τὰ ἀγαθὰ δὲν εἶνε τέλεια, δηλονότι τελευταῖα καὶ ὅτι τὸ πάντων ἀριστον εἶνε τὸ τέλειον ἀγαθόν, ἡ εὐδαιμονία, ὅπερ ἀνάγκη νὰ εἶνε ἐν ἑκ πολλῶν ἀρίστων καὶ ὅπερ προαιρούμεθα αὐτὸ καθ' αὐτὸ καὶ οὐδέποτε δι' ἄλλο· τοιοῦτον δὲ εἶνε ἡ εὐδαιμονία. Καὶ ὡς λέγεται ἐν τοῖς Μεγάλοις Ἠθικοῖς ἀτέλειόν ἐστὶν, οὐ παραγενομένου μηθενὸς ἔτι προσδεόμεθα· ἀτελὲς δὲ οὐ παραγενομένου προσδεόμεθα· τινος· οἷον τῆς δικαιοσύνης μὲν μόνον παραγενομένης πολλῶν προσδεόμεθα, τῆς δὲ εὐδαιμονίας παραγενομένης οὐθενὸς ἔτι προσδεόμεθα. Τοῦτο ἄρα ἐστὶ τὸ ἀριστον ἡμῖν, ὃ ζητοῦμεν, ὃ ἐστὶ τέλος τέλειον· τὸ δὴ τέλειον τέλος ἀγαθόν ἐστὶν».

Ἐκ πάντων συνάγεται ὅτι ἡ εὐδαιμονία εἶνε ὁ τελειότατος καὶ ἀνώτατος τοῦ βίου ἡμῶν σκοπός, ἐνῶ πᾶν ἄλλο ἀγαθόν εἶνε καὶ σκοπός καὶ μέσον πρὸς ἀνώτερόν τι πάντοτε, οἷον ἡ τιμὴ, ἡ ἡδονή, ὁ νοῦς αὐτός, αἱ γνώσεις καὶ ἄλλη οἰαδήποτε ἀρετὴ καὶ ἰκανότης εἶνε μὲν ἀγαθὰ καὶ προαιρούμεθα αὐτὰ δι' αὐτὰ καθ' ἑαυτά, ἀλλὰ ζητοῦμεν ταῦτα χάριν κυρίως τῆς εὐδαιμονίας, ὑπολαμβάνοντες ὅτι δι' αὐτῶν θὰ εὐδαιμονήσωμεν. Τὴν εὐδαιμονίαν ὁμως οὐδεὶς ζητεῖ δι' ἄλλο τι ἀνώτερον. Ὅθεν εἶνε καὶ αὐτάρκης καθὸ τέλειος. Ἐὰν δὲ προστεθῇ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν ἄλλο τι ὑποδεέστερον ἀγαθόν, γίνεται βεβαίως προτιμώτερον καὶ ἐκ πολλῶν ἀγαθῶν συγκείμενον, ἐφόσον προστίθεται τι.

Τεθείσης οὕτω τῆς εὐδαιμονίας κατὰ τὴν κοινὴν ἀπάντων ὁμολογίαν ζητεῖ νῦν σαφέστερον νὰ δηλωθῇ τί εἶνε αὕτη. Ἐπὶ τούτῳ δὲ νομίζει δέον νὰ ἐξετασθῇ τί εἶνε τὸ ἔργον τοῦ ἀνθρώπου, καθὸ ἀνθρώπου. Ὡς π. χ. ὑπάρχει ἔργον τοῦ μουσικοῦ καὶ τοῦ ἀγαλματοποιοῦ καὶ παντὸς ἄλλου τεχνίτου καὶ ἐπιστήμονος· τὸ δὲ ἔργον πάντων τούτων ἐπιδοκιμάζεται καὶ κρίνεται καλόν ἢ ἀποδοκιμάζεται καὶ κατακρίνεται· ὁμοίως καθὼς καὶ τῶν μελῶν τοῦ σώματος, οἷον τοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ τῆς χειρὸς καὶ τοῦ ποδὸς ὑπάρχει ἔργον ἴδιον, οὕτω δὴ ὑπάρχει καὶ τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀνθρώπου ἴδιον ἔργον τι. Ἄρα ζητητέον τί εἶνε τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ ἀνθρώπου. Εἶνε ἄρα τὸ ζῆν; ἀλλὰ τὸ ζῆν κοινὸν τυγχάνει ὄν καὶ τοῖς φυτοῖς· ἄρα εἶνε τὸ αἰσθάνεσθαι; ἀλλὰ τοῦτο κοινὸν καὶ τοῖς ζώοις. Τί ἄλλο λοιπὸν μένει ἔργον τοῦ λογικοῦ ἀνθρώπου ἢ τὸ πράττειν μετὰ λόγου ἢ μὴ ἀνευ λόγου; Ἐπειτα διαίρει αὐτὸς τὸν λόγον εἰς πειθόμενον (ὡς ἐπιπειθὲς λόγῳ) καὶ εἰς λόγον αὐτενερ-

γούντα καὶ διανοούμενον· καὶ κατὰ τὴν διαίρεσιν τῆς λογικῆς ψυχῆς εἰς νοῦν νοητικὸν καὶ εἰς λόγον ἐποπτικὸν δέχεται ὅτι ἔργον τοῦ ἀνθρώπου ὡς τοιοῦτου εἶνε ἢ κατὰ λόγον ἐνέργεια τῆς ψυχῆς ἢ μὴ ἄνευ λόγου, καὶ ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο εἶνε τὸ αὐτὸ ἐπὶ παντός ἀνθρώπου ἐν γένει, τοῦ τυχόντος ἀνθρώπου καὶ τοῦ σπουδαίου ἀνθρώπου, ἀλλ' ὅμως πρέπει νὰ προστεθῆ μόνον ἢ κατὰ τὴν ἀρετὴν ὑπεροχὴ καὶ διαφορὰ τοῦ ἔργου τοῦ τυχόντος ἀνθρώπου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ σπουδαίου ἀνθρώπου· διότι ὡς τὸ ἔργον τοῦ καθαριστοῦ καὶ τοῦ σπουδαίου καθαριστοῦ εἶνε μὲν τὸ αὐτὸ, τὸ καθαρίζειν, ἀλλὰ δέον νὰ προστεθῆ ἢ κατὰ τὴν ἰκανότητα ὑπεροχὴ τοῦ ἔργου· ἐπειδὴ αὐτὸ τὸ ἔργον ἀμφοτέρων εἶνε τὸ καθαρίζειν, τοῦ σπουδαίου καθαριστοῦ εἶνε τὸ εὖ καὶ καλῶς καθαρίζειν· τοιοῦτοσποῦτως ἂν τὸ ἔργον παντός ἀνθρώπου εἶνε τὸ μετὰ λόγου τινός πράττειν ἢ μὴ ἄνευ λόγου, τοῦ σπουδαίου ἀνθρώπου εἶνε τὸ μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου πράττειν.

Οὕτω τίθησι τὸ ἔργον τοῦ ἀνθρώπου ζωὴν τινα, δηλαδὴ ἐνέργειαν καὶ πρᾶξιν τῆς ψυχῆς μετὰ λόγου τινός, τοῦ δὲ σπουδαίου μετὰ λόγου ὀρθοῦ καὶ καλοῦ. "Ὅθεν συμπεραίνει ὅτι τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν εἶνε ἐνέργεια ψυχῆς κατ' ἀρετὴν· ἐπειδὴ δὲ πλείονες αἱ ἀρεταὶ (αἱ ἰκανότητες), κατὰ τὴν ἀρίστην καὶ τελειοτάτην ἀρετὴν καὶ ἐν βίῳ τελείῳ καὶ συνεχεῖ, ἐπειδὴ ὀλίγος χρόνος δὲν δύναται βεβαίως νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν ἐνέργειαν ταύτην. Ἀλλὰ τίς ἢ ἀρίστη καὶ τελειοτάτη τῆς ψυχῆς ἀρετὴ ἢ ἰκανότης; τοῦτο ἀφίνει ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀπροσδιόριστον.

Ὅρισας δὲ οὕτω γενικῶς τὴν εὐδαιμονίαν, ἐξετάζει νῦν τὸ πρᾶγμα καὶ ὑπ' ἄλλην ἐποψιν. Διαιρῶν τὰ ἀγαθὰ τριχῆ, εἰς ἐξωτερικὰ ἀγαθὰ, εἰς τὰ περὶ τὸ σῶμα καὶ εἰς τὰ περὶ τὴν ψυχὴν, θεωρεῖ τὰ ψυχικὰ ἀγαθὰ κυριώτατα συμφώνως τῇ γνώμῃ πάντων. Ἐπειδὴ δὲ αἱ πράξεις καὶ αἱ ἐνέργειαι αἱ ψυχικαὶ ἀνάγονται εἰς τὴν ψυχὴν, συνάγει ὅτι ὀρθῶς κατὰ τὸν δοθέντα ἤδη ὀρισμὸν τῆς εὐδαιμονίας αὕτη δὲν εἶνε ἐξωτερικὸν ἀγαθόν. Ἐπειδὴ δὲ αὕτη οὕτω καθὼ τῆς ψυχῆς ἀγαθὸν περιλαμβάνει καὶ ἀρετὴν καὶ φρόνησιν καὶ σοφίαν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν εὐχαρίστησιν ἢ ἡδονήν, καὶ πάντα ταῦτα ἐνέργεια καὶ οὐχὶ δύναμις καὶ εἶχει ἀπλή, ἔπεται ὅτι ἡ εὐδαιμονία οὕσα ἐνέργεια τῆς ψυχῆς κατὰ τὴν τελειοτάτην ἀρετὴν εἶνε τὸ ἀριστον καὶ κάλλιστον καὶ ἡδιστον πρᾶγμα.

Καὶ ὅμως νομίζει ὅτι ἔχει χρεῖαν τινὰ αὐ-

τῆ καὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἀγαθῶν, ἐπειδὴ θεωρεῖ ἀδύνατον ἢ οὐχὶ ῥᾶδιον τὸ πράττειν τὰ καλὰ ἄνευ μέσων· μέσα δὲ τοιαῦτα πρὸς τὸ πράττειν τὰ καλὰ εἶνε καὶ φίλοι καλοὶ καὶ πλοῦτος καὶ πολιτικὴ δύναμις. Ἐπὶ τούτοις οἷον κόσμον τῆς εὐδαιμονίας θεωρεῖ τὴν εὐγένειαν, τὴν εὐτεκνίαν καὶ τὸ κάλλος· οὐδὲ λίαν εὐδαιμονικὸν νομίζει τὸν παναίσχην, ἢ δυσγενῆ ἢ μονώτην καὶ ἄτεκνον.

Διαπορεῖ δὲ εἰ ἔστι μαθητὸν ἢ ἄλλως πως ἀσκητὸν ἢ θεόσδοτον ἢ καὶ διὰ τύχην τινὰ ἡ εὐδαιμονία· παραδέχεται δὲ μᾶλλον ὅτι εἶνε θεόσδοτος ἢ τῶν θειοτάτων· διότι τὸ τῆς ἀρετῆς ἄθλον φαίνεται ἀριστον καὶ θεῖόν τι καὶ μακρῖον, καὶ ὅτι εἶνε καὶ δυνατόν ν' ἀποκτηθῆ ὑπὸ πάντων, διὰ τινος μαθήσεως ἢ ἐπιμελείας, τῶν μὴ βεβλαμμένων πρὸς ἀρετὴν· λίαν δὲ πλημμελὲς ὑπολαμβάνει νὰ ἐπιτρέψῃ τις τῇ τύχῃ τὸ κάλλιστον καὶ μέγιστον τοῦτο ἀγαθόν.

Ἐπὶ τούτοις ἐπικρίνει τὸν Σόλιωνα εἰπόντα μηδένα πρὸ τοῦ τέλους μακαρίζειν· τὸ ἐπακολουθεῖν ταῖς τύχαις καὶ κατὰ ταύτας εὐδαιμονίζειν τινὰ οὐδαμῶς νομίζει ὀρθόν· ἐπειδὴ τὸ εὖ ἢ τὸ κακῶς πράττειν καὶ ἐνεργεῖν, ἡ εὐδαιμονία, δὲν κείται ἐν αὐταῖς, ἀλλὰ προσδεῖται τούτων ὁ ἀνθρώπινος βίος· αἱ κατ' ἀρετὴν ὅμως ἐνέργειαι εἶνε τὸ κύριον τῆς εὐδαιμονίας, αἱ δὲ ἐναντία τοῦ ἐναντίου, τῆς κακοδαιμονίας. Καὶ οὐχὶ μόνον τὸ κύριον τῆς εὐδαιμονίας εἶνε αὐταί, ἀλλὰ καὶ τὸ βεβαιότατον πάντων τῶν ἀνθρωπίνων· διότι περὶ οὐδενός, λέγει, τῶν ἀνθρωπίνων ὑπάρχει οὕτω βεβαιότης, ὡς περὶ τῆς ἐνεργείας τῆς κατ' ἀρετὴν· καὶ τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἐπιστημονικῶν γνώσεων αὐταὶ δοκοῦσιν αὐτῷ μονιμώτεραι, καθόσον βεβαιοῦνται ἀμέσως ὑπὸ τῆς συνειδήσεως. Ἐπομένως ὁ κατ' ἀρετὴν ἐνεργῶν, λέγει, αἰεὶ ἢ μάλιστα πάντων θὰ πράττῃ τὰ κατ' ἀρετὴν καὶ θὰ θεωρῆ αὐτὰ, τὰς δὲ διαφόρους τύχας θὰ φέρῃ κάλλιστα καὶ ἐξάπαντος ἐμμελῶς ὁ ἀληθῶς ἀγαθὸς καὶ τετράγωνος ἄνευ ψόγου· διότι τὰ μὲν μικρὰ εὐτυχήματα ὡς καὶ τὰ δυστυχήματα δὲν ἔχουσι βεβαίως ῥοπὴν ἐπὶ τὸν βίον, τὰ δὲ μεγάλα καὶ πολλὰ, ἂν μὲν εἶνε εὐτυχήματα, θὰ καταστήσωσι τὸν βίον μακαριώτερον, ἐπειδὴ συνεπικουροῦσι τὸν βίον καὶ χρῆσις γίνεται αὐτῶν καλὴ καὶ σπουδαία· ἂν δὲ συμβαίνωσι τὰ ἐναντία, θλίβουσι βεβαίως καὶ βλέπτουσι τὴν μακαριότητα καὶ λύπας ἐπιφέροντα καὶ πολλὰς ἐνεργείας κωλύοντα. Καὶ ὅμως καὶ ἐν τούτοις, λέγει, διαλαμβάνει τὸ καλὸν καὶ ἡ ἀρετὴ, ὅταν ὑποφέρῃ τις πολλὰς

καὶ μεγάλας ἀτυχίας εὐκόλως οὐχὶ δι' ἀναλγησίαν, ἀλλ' ἐκ γενναιότητος καὶ μεγαλοφυχίας. Οὐδέποτε δὲ ὁ ἀληθῶς ἀγαθὸς καὶ ἔμφορων θὰ πράξῃ τὰ μισητὰ καὶ φαῦλα, ἀλλὰ πᾶσας τὰς τύχας εὐσχημόνως θὰ ὑποφέρῃ ἐκ τῶν ἐνότων αἰεὶ πράττων τὰ κάλλιστα, ὡς περ καὶ ὁ ἀγαθὸς στρατηγὸς ὃν ἔχει στρατὸν μεταχειρίζεται πολεμικώτατα, καὶ ὁ σκυτοτόμος δὲ ἐκ τῶν δοθέντων αὐτῷ σκυτῶν κατασκευάζει κάλλιστον ὑπόδημα· συνελόντι δ' εἰπεῖν οὔτε ποικίλος οὔτε εὐμετάβλητος εἶνε ὁ εὐδαίμων· οὔτε ἐκ τῆς εὐδαιμονίας ῥαδίως θὰ μετακινήθῃ οὔτε ὑπὸ τῶν τυχόντων ἀτυχημάτων συμπεράσῃ δὲ καλῶν εὐδαιμόνα τὸν κατ' ἀρετὴν τελείαν ἐκτεροῦντα καὶ τοῖς ἐκτὸς ἀγαθοῖς ἱκανῶς χεχορηγημένον, μὴ τὸν τυχόντα χρόνον, ἀλλὰ εἰς τέλειον βίον.

Μετὰ ταῦτα διαπορῶν πως φαίνεται παραδεχόμενος τὴν εὐδαιμονίαν καὶ πέραν τῆς ἐνταῦθα ζωῆς· διότι λέγει ὅτι εἴ τι φθάνει πρὸς τοὺς τεθνηκότας εἴτε ἀγαθὸν εἴτε τουναντίον, θὰ εἶνε ἀσθενές τι καὶ μικρὸν καὶ τοσοῦτον βέλβια καὶ τοιοῦτον, ὥστε νὰ μὴ καταστήσῃ εὐδαίμονας τοὺς μὴ ὄντας, μηδὲ τοὺς ὄντας μακαρίουσ' ἀφαιρήσῃ τὴν μακαριότητα.

Θεωρεῖ δὲ καὶ τῶν ἐπαινῶν ἀνωτέρους τοὺς εὐδαίμονας καὶ τὴν εὐδαιμονίαν θεϊότερον καὶ βέλτιον τῶν κοινῶς ἐπαινουμένων.

Ἐντεῦθεν μεταβαίνει εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς ἀρετῆς, ἐπειδὴ τὴν εὐδαιμονίαν ὥρισεν ἐν ἐργείαν ψυχῆς κατ' ἀρετὴν τελείαν. Ζητεῖ λοιπὸν τίς ἡ τελεία ἀρετὴ καὶ δὴ ἡ κατ' ἀνθρωπὸν ἀρετὴ· λέγει δὲ ἀνθρωπίνην ἀρετὴν οὐχὶ τὴν ἀρετὴν τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὴν τῆς ψυχῆς, ὡς εἶπε καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ψυχῆς ἐν ἐργείαν. Διὸ καὶ ὁ κατ' ἀλήθειαν πολιτικός, ὁ βουλόμενος τοὺς πολίτας νὰ ποιῇ ἀγαθοὺς καὶ τῶν νόμων ὑπηκόους, δεόν νὰ γνωρίζῃ τὰ περὶ τὴν ψυχὴν, τουτέστι ψυχολογίαν ὡς ὁ τῶν ὀφθαλμῶν ἰατρός καὶ ἐν γένει τοῦ σώματος ὀφείλει ἐντελέστατα νὰ γνωρίζῃ ταῦτα.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐξ ἄλλης αὐτοῦ πραγματείας περὶ ψυχῆς ἀρκεῖται ἐνταῦθα λαμβάνων ὅ,τι χρήσιμον. Οὕτω λοιπὸν θεωρεῖ τὴν ψυχὴν μίαν καὶ ἀδιαίρετον οὔσαν διττῶς, τὸ μὲν αὐτῆς ἄλογον, τὸ δὲ λόγον ἔχον· καὶ ἄλογον μὲν μέρος τῆς ψυχῆς λέγει τὸ αἴτιον τοῦ τρέφεσθαι καὶ αὐξάνεσθαι, ἤτοι τὴν θρεπτικὴν καὶ ζωτικὴν δύναμιν· καὶ ὅτι αὐτὴ ἡ δύναμις κοινὴ οὔσα καὶ φυτοῖς καὶ ζώοις δὲν ἰδιάζει τῷ ἀνθρώπῳ. Παρατηρεῖ δὲ ὅτι πλὴν τούτου ὑπάρχει καὶ ἄλλη τις φύσις τῆς ψυχῆς, τὸ

ὀρεκτικόν, ὁμοίως ἄλογον, ὅπερ ὅμως μετέχει κάπως λόγου, ὡς δηλοῦται εἰς τὸν ἐγκρατῆ καὶ ἀκρατῆ, οἵτινες ἔχουσι λόγον ἐν τῷ ὀρέγεσθαι, καὶ ὁ μὲν πείθεται εἰς αὐτόν, ὁ δὲ ἀπειθεῖ· διότι, ὡς φαίνεται, πέφυκεν ἐν τούτοις καὶ ἄλλο τι παρά τὸν λόγον, ὃ μάχεται καὶ ἀντιτείνει εἰς τὸν λόγον.—Αὕτη δὲ καθ' ἡμᾶς εἶνε καὶ ἡ τῆς Γραφῆς προπατορικὴ ἁμαρτία καὶ ἡ τῶν ποιητῶν αἴτη.—Διὰ τοῦτο, λέγει, συμβαίνει ἐν τῇ ψυχῇ ἀπαράλλακτον, οἷον εἰς τὰ παράλυτα μέλη τοῦ σώματος, ἐνῶ προαιροῦνται π. χ. τὴν παράλυτον χεῖρα νὰ κινήσῃ πρὸς τὰ δεξιὰ, αὕτη τὸναντίον φέρεται εἰς τὰ ἀριστερά, ὡς καὶ αἱ ὀρμαὶ τῶν ἀκρατῶν· ἀλλὰ τὸ συμβαῖνον εἰς τὸ σῶμα εἶνε ὀρατόν, ἐνῶ τοῦτο ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενον δὲν βλέπομεν, διὰ τοῦτο δεόν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐν τῇ ψυχῇ ὑπάρχει τι παρά τὸν λόγον, ἐναντιούμενον δὲν ἐξετάζει δὲ πῶθεν τοῦτο· ἀλλὰ καὶ τὸ τοιοῦτον φαίνεται μετέχον πως λόγου, ὡς ἀποδεικνύεται ἐπὶ τοῦ ἐγκρατοῦς, ὅπου ὑπακούει εἰς τὸν λόγον, ὁμοίως ἐπὶ τοῦ σώφρονος καὶ ἀνδρείου ἔτι μᾶλλον.

Διττὸν λοιπὸν παραδέχεται τὸ ἄλογον, τὸ μὲν φυτικόν ἢ θρεπτικόν οὐδαμῶς κοινωνοῦν λόγου, τὸ δὲ ὀρεκτικόν μετέχον πως λόγου, καθόσον ὑπακούει καὶ πείθεται· ἐπὶ τούτῳ δὲ παρατηρεῖ ὅτι στηρίζεται καὶ πᾶσα νουθέτησις καὶ παράκλησις. Ἐντεῦθεν διττὸν τίθησι τὸ λόγον ἔχον τῆς ψυχῆς, τὸ μὲν κυρίως καὶ ἔσωθεν καὶ ἐν ἑαυτῷ, τὸ δὲ ἔξωθεν καὶ ὡς τι ὑπήκοον ἢ μᾶλλον δεκτικόν λόγου. Κατὰ ταῦτα δὲ διαίρει καὶ τὰς ἀρετάς εἰς δύο τάξεις, εἰς διανοητικὰς καὶ ἠθικὰς, καὶ τὴν μὲν σοφίαν καὶ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν σύνεσιν καλεῖ διανοητικὰς ἀρετάς, καθόσον αὗται εἶνε τοῦ ἔσω καὶ καθαροῦ λόγου ἀρεταί, τὴν δὲ ἐλευθεριότητα π. χ. καὶ τὴν σωφροσύνην καλεῖ ἠθικὰς ἀρετάς.

Διαιρέσας οὕτω τὴν ἀρετὴν εἰς διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν ἀποφαίνεται ὅτι ἡ μὲν διανοητικὴ ἀρετὴ τὸ πλεῖστον ἐκ διδασκαλίας καὶ γεννᾶται καὶ αὐξάνει, δι' ἐμπειρίας ἄρα καὶ χρόνου· ἡ δὲ ἠθικὴ ἀρετὴ προσγίνεται ἐξ ἔθους, ὅθεν ἔχει καὶ τὸ ὄνομα. Ἐκ τούτου φανερόν ὅτι οὐδεμίαν ἠθικὴν ἀρετὴν ὑπὸ τῆς φύσεως ἐγγίνεται· διότι τὸ φυσικόν δὲν μεταβάλλεται διὰ τῆς συνηθείας· ἀλλ' οὔτε παρά φύσιν γίνονται αἱ ἠθικαὶ ἀρεταί· ὥστε συνάγεται ὅτι ἡ φύσις ἡμῶν εἶνε ἀπλῶς καὶ μόνον ἐπιδεκτικὴ τῆς ἀρετῆς ὡς καὶ τῆς κακίας, καὶ ὅτι διὰ τοῦ ἔθους γίνεται καὶ τελειοποιεῖται· ὅπερ ἐπὶ τῶν αἰ-

σθήσεων π. χ. δὲν συμβαίνει· διότι δὲν βλέπομεν, διότι πολλάκις καὶ ἐπανειλημμένως εἶδομεν, οὐδὲ ἀκούομεν, διότι πολλάκις ἠκούσαμεν· ἀλλὰ τούναντίον ἐπειδὴ ἔχομεν τὰς αἰσθήσεις ταύτας, ἄρα φύσει τὰς μεταχειριζόμεθα καὶ τὰς μετεχειρίσθημεν, οὐχὶ δὲ διότι τὰς μετεχειρίσθημεν, διὰ τοῦτο καὶ τὰς ἀπεκτένησαμεν. Ἐνῶ τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς ἀποκτῶμεν, ἐνεργήσαντες πρότερον, ὡς συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν τεχνῶν. Ὅσα δέον μαθόντες νὰ ποιήσωμεν, ταῦτα μαθάνομεν ποιεῦντες· οἷον οἰκοδομοῦντες γινόμεθα οἰκοδομοὶ καὶ καθαρίζοντες γινόμεθα καθαριστῆς. Βεβαίως κατ' ἀρχὰς κακῶς καὶ μάλιστα οἰκοδομοῦντες καὶ καθαρίζοντες, βαθμηδὸν δὲ καὶ κατ' ὀλίγον καλλίτερον, ἕως οὗ γινόμεθα καλοὶ καθαριστῆς. Οὕτω καὶ τὰ δίκαια πράττοντες γινόμεθα δίκαιοι καὶ τὰ σώφρονα σώφρονες καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἐντεῦθεν συμπεραίνει ὅτι ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν δηλαδὴ ἔθισμῶν γίνεται πᾶσα ἀρετὴ ἠθικὴ καὶ φθείρεται, ὁμοίως καὶ τέχνη· οἷον ὁ συνειθίζων ἐπιπολαίως καὶ ἀπροσέκτως τὴν τέχνην, οἷον τὸ καθαρίζειν, γίνεται κακῶς καθαριστῆς, ὡσπερ ἐκ τοῦ ἐναντίου γίνεται ὁ καλὸς καθαριστῆς· καὶ οἱ τεχνῆται πάντες, ὅπως διδάσκονται καὶ γυμνάζονται, τοιοῦτοι καὶ ἀποβαίνουν· καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν συναλλαττόμενοι οἱ ἄνθρωποι πρὸς ἀλλήλους γινόμεθα οἱ μὲν δίκαιοι, οἱ δὲ ἄδικοι, καὶ γυμνάζομενοι εἰς τὰ δεινὰ καὶ ἐθιζόμενοι ἢ νὰ φοβώμεθα ἢ νὰ θαρρῶμεν, οἱ μὲν γινόμεθα ἀνδρείοι, οἱ δὲ δειλοὶ. Καὶ περὶ τὰς ἐπιθυμίας καὶ τὰς ὀργάς, οἱ μὲν γίνονται σώφρονες καὶ πρᾶοι, οἱ δὲ ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι, ἐκεῖνοι μὲν διότι οὕτω πως ἀνκτρέφονται, τουτέστι ἐθίζονται εἰς αὐτά, οὗτοι δὲ οὕτως. Ἐνὶ λόγῳ ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται ὅμοιαι· διὸ πρέπει αἱ ἐνεργεῖαι καὶ οἱ ἔθισμοι νὰ ὦσι ποιαί τινες, διότι κατὰ τὰς διαφορὰς αὐτῶν ἀκολουθοῦσιν αἱ ἕξεις· διὸ καὶ ἐπιλέγει αὐτὸ μικρὸν οὖν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ οὕτως εὐθύς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι τοὺς ἄνθρώπους, ἀλλὰ πᾶμπολυ, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν».

Διαιρέσας τὴν ἀνθρωπίνην ἀρετὴν, στοιχείων οὖσαν τῆς κατ' ἀνθρώπον εὐδαιμονίας, ὡς ὥρισε ταύτην ἐνεργεῖαν ψυχῆς κατ' ἀρετὴν τελείαν, εἰς διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν, καὶ παρατηρήσας ὅτι ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ ἐξ ἔθους ἡμῖν προσγίνεται, οὖσιν ἐπιδεικτικὸς ταύτης, συνάγει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐνεργῶν γίνεται κάτοχος τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς ὡσπερ τέχνης τινός.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐκ ποιῆς τινος ἐνεργείας καὶ πράξεως πηγάζει ἡ ἀρετὴ, καὶ δὲν εἶνε ἀπλῆ θεωρίας καὶ γνώσεως προϊόν, κρίνει ἀναγκαῖον νὰ σκεφθῆ περὶ τοῦ πῶς δέον ἐκέστοτε νὰ πράττη τις καὶ κατὰ ποῖον κανόνα, ὅπως ἐκ τῆς τοιαύτης πράξεως καὶ ἐνεργείας γείνωσι καὶ αἱ πράξεις ποιαί τινες καὶ ἐνέρητοι.

Ἄλλ' ἀρχόμενος τῆς θεωρίας τῶν πρακτικῶν ἀρετῶν ἀποφαίνεται ὅτι ὁ περὶ αὐτῶν λόγος δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ εἶνε ἀκριβής οὔτε ὁ καθόλου οὔτε ἐτι μᾶλλον ὁ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα· διότι ἂν τεθῆ ὡς γενικὸς κανὼν τούτων τὸ πράττειν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, ζητεῖται εὐθύς τί εἶνε ὀρθὸς λόγος, ὅστις εἶνε πολὺ γενικὸς καὶ ἀόριστος καὶ εἰς ὃν ἐπανερχεται ἔπειτα, ὅτε ἐπισκοπεῖ τὰς διανοητικὰς ἀρετὰς.

Ὅθεν ἐπινοεῖ ἄλλον ἴδιον κανόνα τῶν πράξεων, τὸν τοῦ μέτρου ἢ τῆς μεσότητος, τὸν μεταξὺ ἐνδείας καὶ ὑπερβολῆς· διότι ἐνῶ ἡ ἐνδεια καὶ ἡ ὑπερβολὴ βλάπτει, ἡ μεσότης σώζει· ὅπως ἐν τοῖς σωματικοῖς, οὕτω καὶ ἐν τοῖς πνευματικοῖς, οἷον ἐνῶ τὰ ὑπερβολικὰ γυμνάσια ὡς καὶ τὰ ἐλλιπῆ βλάπτουσι τὴν ἰσχὺν τοῦ σώματος, καὶ ὡς τὰ ποτὰ καὶ τὰ σιτία πλεόναστα ἢ ἐλάττονα τοῦ δέοντος βλάπτουσι τὴν ὑγείαν, τὰ σύμμετρα δὲ ὠφελοῦσιν. Ὅμοίως ἐπὶ τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν, π. χ. ἐπὶ τῆς ἀνδρείας καὶ σωφροσύνης, ἐνῶ ὁ πάντα φοβούμενος καὶ φεύγων εἶνε δειλός, καὶ πάλιν ὁ μηδὲν ὄλως φοβούμενος εἶνε θρασύς, μόνον ὁ μεταξὺ τούτων εἶνε ὁ ἀνδρείος· ὡς καὶ ὁ πάσης ἡδονῆς ἀπολαύων καὶ μηδεμιᾶς ἀπεχόμενος εἶνε ἀκόλαστος, ὁ δὲ πάσας φεύγων εἶνε ἀναίσθητος, ὁ μεταξὺ τούτων εἶνε ὁ σώφρων· ὥστε ἀνδρεία καὶ σωφροσύνη, ὡς καὶ ἄλλαι ἀρεταί, εἶνε μεσότης μεταξὺ δειλίας καὶ θρασύτητος, ἀκολασίας καὶ ἀναισθησίας.

Ἄρα ἡ μεσότης ἀρετὴ ἠθικὴ ἐνισχύεται δὲ, λέγει, ἡ ἀρετὴ διὰ τῆς ἕξεως καὶ τῆς ἐπαναλήψεως τῆς τοιαύτης ἐνεργείας. Ἀπεχόμενοι τῶν ἡδονῶν γινόμεθα σώφρονες καὶ ἀποκτῆσαντες ταύτην τὴν ἕξιν τῆς σωφροσύνης, εὐκολώτατα δυνάμεθα ν' ἀπέχωμεν τῶν ἡδονῶν. Ὅμοίως ἐθιζόμενοι νὰ καταφρονῶμεν τὰ φοβερά καὶ νὰ ὑπομένωμεν, γινόμεθα ἀνδρείοι· ἀποκτῆσαντες δὲ τὴν ἕξιν ταύτην τῆς ἀνδρείας, μάλιστα θὰ δυναθῶμεν νὰ ὑπομείνωμεν τὰ φοβερά. Εἶνε σημεῖον τῆς ἕξεως ἡ ἡδονὴ ἢ ἡ λύπη, ἣτις συνοδεύει τὰς πράξεις· βλέπομεν ὅτι ὁ σώφρων χαίρει καὶ ἡδεται ἀπεχόμενος τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, ἐνῶ ὁ ἀκόλαστος λυπείται· διότι πᾶν ὅ,τι συνειθίζει τις εἶνε προσφιλέστερον.